

ЕМОЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Постановка проблеми. Емоції супроводжують людину впродовж усього життя - від інстинктивних поривів до вищих форм соціальної діяльності. Зміна емоційного стану особи завжди супроводжується зміною її поведінки, що і стає об'єктом дослідження різних галузей науки [5, с.11]. Згідно із визначенням великого психологічного словника, емоція (від лат. *emovere* – хвилювати, збуджувати) – це особливий клас психічних процесів і станів, пов'язаних з інстинктами, потребами і мотивами, які відображаються у формі переживань (задоволення, радості, страху тощо), що безпосередньо діють на індивіда. [1, с.28]. Емоції виступають одним із головних механізмів регуляції психічної діяльності і поведінки, що підтверджує їх психологічну природу [5, с.14].

Аналіз останніх джерел та публікацій. Емоційні процеси вивчаються вченими різних наукових напрямків: філософії (Р. Декарт, Б. Паскаль, Б. Спіноза, І. Кант, Л. Фейербах, Ж.Ж. Руссо, Ф. Шиллер та ін.), психології (В.К. Вілюнас, Б.І. Додонов, Я. Рейковський, С.Л. Рубінштейн, А.В. Запорожець, О.М. Лук, П.В. Симонов та ін.), літературознавства (Л.І. Мацько, М.М. Сулима, Л. В. Щерба, О.С. Ахманова та ін.), а з недавнього часу і лінгвістики, в центрі уваги якої опинилось емотивне значення, яке наразі вивчається іншою галуззю мовознавства – емотіологією.

Актуальність роботи. зумовлена зростаючим інтересом до проблем передачі експресивно-емоційного навантаження художнього тексту при перекладі з однієї мови на іншу, необхідністю детального опису емоційно-експресивного потенціалу та художньо-образотворчих функцій різних засобів емоційності та експресивності.

Постановка цілей. У даній роботі було встановлено та послідовно вирішено наступне завдання: теоретично обґрунтувати визначення понять «емоція», «емотивність», «емоційність» в лінгвістиці, дослідити відмінності у сутності цих категорій у художньому тексті.

Виклад основного матеріалу. Теза про те, що емоції – одна з форм відображення, пізнання та оцінки об'єктивної дійсності, визнається представниками різних наук. Психологія і

психолінгвістика націлені, перш за все, на дослідження функцій емоцій в діяльності людини. Незважаючи на чіткість наукових позицій, питання про психологію емоцій залишається невирішеним. У зв'язку з цим досі не створено цілісної психологічної теорії емоцій. Це створює певні труднощі для лінгвістів, що звертаються до вивчення способів вираження емоцій у мові. Одна з них – різноманітність класифікацій емоцій. [7, с.62]. Досить складними виявляються і процеси позначення емоцій. Так, за спостереженнями Б. І. Додонова, «у розмовній практиці ми часто користуємося одним і тим же словом для позначення різних переживань, так що їх дійсний характер стає ясним тільки з контексту. У той же час одна й та сама емоція може позначатися різними словами» [3, с.64].

Загальна кількість емоцій, що фіксуються тлумачними словниками, дуже велика. Однак учені-психологи вирізняють фундаментальні або базові емоції, кількість яких варіюється з погляду представників різних шкіл. Американський психолог К. Ізард розглядає емоцію як єдність трьох складових: 1) активність мозку та нервової системи; 2) діяльність мускулатури та мімічної, пантомімічної експресії; 3) суб'єктивного переживання [4, с.23-24].

Загальноприйнятим є розмежування емоцій за аксіологічним знаком (позитивні та негативні) і модальністю (радість, інтерес, сум тощо). Порівнюючи лексику з цієї точки зору, можна виявити, що у багатьох мовах емотивів з негативною оціночною семантикою в кількісному відношенні більше, ніж емотивів з позитивною оцінювальною семантикою в кількісному [8, с.47]. Така класифікація є дещо узагальнена, а самі поняття “позитивні/негативні емоції” потребують деякого уточнення. До негативних емоцій зазвичай відносять гнів, смуток, відраза, обурення [6, с.34]. Дослідники виокремлюють ядерні та периферійні емоції; ті, які найбільш часто переживає людина, і ті, в яких потреба менша. В. Шаховський стверджує, що для вираження однієї й тієї ж емоції люди використовують різні мовні засоби. Різноманітні емоції, виражені словами, зрозумілі всім носіям певної мови тільки тому, що ці емоції – певна форма сприйняття світу. Мова проникає у внутрішню структуру людських емоцій, лексикалізує їх [10, с.33].

Розрізняють два способи вираження емоцій: вербальний (за допомогою мовних засобів) та невербальний (міміка, пантоміміка, жести тощо), або, як їх ще називає В.І. Шаховський “verbal language” та “body language” [11, с.96].

Термін “емоціологія”, використаний В. І. Шаховським, розуміється як лінгвістика емоцій. Важливе місце серед проблем вивчення мови емоцій належить дослідженню комунікації емоцій і своєрідності репрезентації емоцій у різних типах тексту. Когнітивно-дискурсивний напрямок у вивченні емоцій формує лінгвістичну дисципліну “емоціологія тексту”, тобто вивчення репрезентації емоцій у тексті [12, с.147].

“Емотивом” В.І. Шаховський вважає мовну одиницю, головна функція якої полягає у «вираженні емоції мовця, тобто якщо ця її здатність однаково і для відправника, і для одержувача мови відображена в емотивному аспекті його лексичного значення (тобто в його конотації), і якщо при заміні цієї одиниці синонімом емоційність інформації зникає (знімається)». Також він ввів наукове поняття емосеми, сутність якого розкривається як окремий вид сем, що співвідносяться з емоціями того, хто говорить. Ці семи виражаються у семантиці слова як сукупність семантичної ознаки «емоція» і семних конкретизаторів: «любов», «зневага», «приниження» тощо. Сема емотивності може відображати емоційний процес стосовно будь-якої особи: тієї, що говорить, слухає або якоїсь третьої особи [10, с.29].

В.І. Шаховський визначає емотивність як іманентно притаманну мові семантичну якість виражати системою своїх засобів емоційність як акт психіки, відображені в семантиці мовних одиниць, соціальні та індивідуальні емоції [9, с.23]. Дослідник також зазначає, що емотивність – це емоційність в мовному значенні, тобто чуттєва оцінка об’єкту, вираз мовними або мовленнєвими засобами відчуттів, настроїв, переживань людини. Емотивність завжди експресивна та оціночна, але не навпаки [9, с.35].

Сучасні дослідники відзначають, що емотивність – це також і текстова категорія, підпорядкована інформативності або модальності, яка виражає емоційне ставлення адресанта (автора), його функції у тексті, дійових осіб, імовірність емоцій реального чи модельованого авторською свідомістю гіпотетичного читача щодо описуваних подій, явищ, персонажів, їхньої поведінки й аналізується за допомогою емоційно заряджених текстових компонентів (емоціогенних маркерів) [2, с.67].

Попри значні розбіжності у підходах до визначення та вивчення емоцій дослідники погоджуються у тому, що кожна мова має свій своєрідний лексикон, тобто, слова, які не лише позначають емоції, а й

несуть особливе стилістичне навантаження. Такий лексикон переважно складається з іменників та прикметників, наприклад *страх, зневага, гордість, сумний, злий і т.п.*

Лексика, яка маркує окремий емоційний стан, формує лексико-семантичне поле емоції. Так, приміром, емоційне поле ANGER включає такі одиниці: *anger, wrath, fury, frustration, irritation, rage, annoyance, indignation*. Деякі з цих слів мають більш виражене емоційне навантаження, інші лише частково передають емоційний стан. З-поміж перелічених вище іменників *anger* має універсальний характер, більш яскраво виражене емоційне забарвлення має *rage*, яке в свою чергу є стилістично слабшим за *fury*. В жодній мові не існує цілковито еквівалентних позначень емоцій, лексико-семантичне поле слова в одній мові може нараховувати декілька слів, в той час як у іншій мові їх кількість перевищуватиме в кілька разів [6, с. 281].

Висновки. Таким чином, хоча емоція і є психологічною категорією в тексті вона перетворюється на категорію суто лінгвістичну, бо виражається лексичними одиницями, які лінгвістика може дешифрувати відповідно до контексту, саме тому лінгвіст в першу чергу повинен досліджувати власне мовні механізми позначення та вираження емоцій, які набувають значення для нього тільки тоді, коли вони виражені мовними засобами і існують у певному контексті. Емоційність можна визначити як чутливість людини до значимих ситуацій та її емоційні реакції на них. Крім того, будучи психічним феноменом, емоційність актуалізується через мовний феномен – емотивність, що являє собою сукупність семантичних компонентів особливого виду, здатних відносно самостійно виражати емоційність як факт психіки чи емоційно-оцінне ставлення мовця до елементів комунікативної ситуації. Іншими словами, емотивність є «лінгвістичним аспектом емоційності, що полягає в семантичній інтерпретації емоцій».

Перспектива подальшого дослідження. На нашу думку, дослідження вираження емоцій у лінгвістиці є перспективною для подальшого наукового аналізу. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки на передній план виходить вивчення емоційного аспекту комунікації, яке спрямовано на виділення та опис особливостей взаємозв'язку емоційних переживань людини з її когнітивною сферою та комунікативною поведінкою. Ми вважаємо необхідним детальний опис емоційно-експресивного потенціалу та художньо-образотворчих функцій різних засобів емоційності та

експресивності, оскільки окреслення цих засобів є важливим водночас і для теорії, і для практики перекладу, а недостатня увага до засобів та прийомів вираження експресії у тексті може призвести до неадекватності перекладу і спотворення авторської інтенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой психологический словарь. Под ред. Мещерякова Б. Г., Зинченко В. – СПб.: Прайм Еврознак, 2006. – 672 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. – Изд. 6-е. / И. Р. Гальперин. – М.: УРСС Эдиториал, 2008. – 144 с.
3. Додонов Б. И. Эмоция как ценность / Б. И. Додонов. – М.: Политиздат, 1978. – 272 с.
4. Изард К. Э. Психология эмоций: Пер с англ./ К. Э. Изард. – СПб.: Питер, 1999. – 464 с.
5. Руда, Н. В. Мовна репрезентація категорії демінутивності: універсальне та ідіоетнічне: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Н. В. Руда. – К., 2009. – 19 с.
6. Филимонова О. Е. Язык эмоций в английском тексте. Когнитивный и коммуникативный аспекты: монография / О.Е. Филимонова. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2001. – 259 с.
7. Фрумкина Р. М. Психолингвистика: Учебное пособие для студентов вузов / Фрумкина Р. М. – 4-е изд., стер. - М.: Академия, 2008. - 320 с.
8. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 351 с.
9. Шаховский В.И. Эмоции в коммуникативной лингвистике / В.И. Шаховский // Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство. – М.: Языки славянских культур, 2009. – 677 с.
10. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций: Монография / В. И. Шаховский. – М.: Гнозис, 2008. – 416 с.
11. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / Шаховский В. И. – Воронеж: Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1987. – 192 с.
12. Шаховский В.И. Эмоционально-смысловая доминанта в естественной и художественной коммуникации / В. И. Шаховский // Язык и эмоции: Личностные смыслы и доминанты в естественной и художественной коммуникации. – Волгоград, 2004. – С. 147–168.